

Motion till riksdagen

1988/89:U225

av Per Gahrton (mp)

Biståndsmedel till projekt för ökenbekämpning

Sahel, som har sitt namn från ett arabiskt ord som betyder kustlinje, är ett 50 mil brett och 700 mil långt bälte tvärs över Afrika. Botaniskt utgörs det av busksavann, kulturellt har det dominerats av kameluppfödande nomader; numera är dock den övervägande delen av befolkningen bofasta hirsodlare. På 50 år beräknas 650 000 kvadratkilometer av Sahel ha förvandlats till öken. En stor del av detta område ligger i Sudan, Afrikas till ytan största land, ungefär fem gånger så stort som Sverige. Det var egentligen inte förrän vid FN:s ökenspridningskonferens 1977 som experterna på allvar insåg att torkan i Sahel-området inte kan skyllas på klimatförhållanden och naturkrafter utom människans kontroll.

I stället är "moderniseringen" av befolkningens levnadssätt från kringflytande i nomadläger till bofast jordbruk en grundläggande orsak till ökenspridningen. Nomaderna har traditionellt varit nödgade att utnyttja olika delar av busksavannen någorlunda jämnt. Bybildning leder däremot till en koncentration av befolkning och, inte minst, husdjur kring vattenhål och brunnar. Den sudanesiske forskaren Fuad N. Ibrahim har i en noggrann fältstudie från 1980-talets mitt i detalj analyserat hur öknen sprider sig i cirklar från byarnas och odlingsområdenas mittpunkter (*Ecological Imbalance in the Republic of the Sudan*, Bayreuther Geowissenschaftliche Arbeiten, Bayreuth 1984).

I bycentrum finns ingen annan naturlig växtlighet än några skuggträd; odlingen på de intilliggande fälten är intensiv. Vid bosättningens utkanter finns gräs- och buskarter som är oätliga för betesdjuren, t.o.m. för getter. Runt byarna ligger intensivt odlade fält. Längre ut finns inslag av fält i träda. Här syns vissa skador på grund av överbetning. Omedelbart utanför odlingsringarna är överbetningen allmän. Längst från centrum syns skadorna mest i form av överdriven trädfällning.

Öknen sprids alltså inte genom att Sahara rullar söderut, utan genom att tusentals byar och bosättningar överutnyttjar den magra naturen genom trädfällning, överbetning och alltför intensiv odling.

Trädfällningsproblemet illustreras av följande beräkning:

Behov av träd/buske per familj och år

Som bränsle	52	(dvs. 1 per vecka)
Som byggmaterial	2,5	(15 träd/familj vart 6:e år)
Som staket	100	(300 m nya staket/år)
Som inhägnad runt bostad	40	(40 m förnyade inhägnader/år)
Summa	194,5	träd/buskar per år och familj

Överbetningens omfattning framgår av några slående siffror. På 60 år (mellan 1917 och 1977) ökade befolkningen i Sudan med 500 %, getterna med 900 %, fåren med 1 300 %, kamelerna med 1 600 % och nötkreaturen med 2 100 %.

Att odlingen är alltför intensiv avslöjas obevekligt av den sjunkande avkastningen. Från 1960 till 1975 tredubblades den hirsodlade ytan, medan skördarna knappt fördubblades. Avkastningen sjönk stadigt från ca 600 till ca 400 kg/hektar.

Gemensamt för trädfällning, överbetning och intensivodling är att samtliga faktorer bidrar till att tunna ut och försvaga växttäckets, vilket dels leder till ökad jorderosion, dels till minskad kondensering och därmed minskad nederbörd. Eller med andra ord: en ond cirkel. Den ekologiska obalansen blir värre och värre, ökenspridningen accelererar och hotar allt fler människor. 1976 konstaterades i en rapport från Sudans Nationella Forskningsinstitut:

"Ökenspridningen hotar 1,05 miljoner hektar pumpbevattnade fält, 3 miljoner hektar mekaniserade spannmålsodlingar, 75 % av världens produktion av gummi arabicum, betesmarker för 10 miljoner betesdjur och stora skogsområden. Översikter har visat att öknen har avancerat mellan 90 och 100 km på 17 år, och för närvarande sprider den sig med en hastighet av fem till sex km om året."

Naturligtvis finns det brister i lokalbefolkningens ekologiska kunnande. Ändå är det knappast de som lever i öknens närhet som utgör det stora problemet. Professor Hassan Musnad i Khartoum skyller i stället på nya mekaniserade storodlingar som drivs av stadsbor med avnämare i storstäderna och utomlands. Sudan har betecknats som arabvärldens potentiella kornbod och trots att många av landets egna innevånare lever på svältgränsen exporteras mycket livsmedel, inte sällan illegalt. Enorma boskapsflockar befinner sig ständigt på vandring i riktning mot Khartoumregionen, men också i riktning mot östkustens hamnar för vidare transport över Röda havet till Saudiarabien och andra marknader med köpstarkare kunder än i Sahelområdet.

SIDA stödjer numera ett antal ökenbekämpningsprojekt, däribland ett som drivs i Svensk-Sudanska föreningens regi av det svenska paret Sigvard och Eva Berggren i Norra Kordofan i Sudan. Samtidigt är, som det heter i en skrift från Sveriges lantbruksuniversitets u-landsavdelning, av professor Jöran Fries, Kampen mot ökenspridningen i Sahel, det svenska stödet till ökenbekämpningen "en mycket liten del av det totala biståndet från Sverige till u-länderna". Sammanlagt utgår ca 25 milj. kr. till några projekt och 25 milj. kr. till FN:s Sahel-kontor, vilket är betydligt mindre än t.ex. Sveriges inbetalning till Världsbanken (23,8 miljoner dollar).

Mot bakgrund av Berggrens, Musnads, Ibrahims och andra experters analyser förstår man att storskaliga trädplanteringsprojekt knappast kan vara lösningen på ökenspridningsproblemet. I stället måste man börja med byn, ökenspridningens centrum, som utgångspunkt för åtgärder. Byborna måste engageras i arbetet, deras ursprungliga sinne för ekologiska sammanhang måste utnyttjas konstruktivt.

Detta är just grundbulten i Svensk-Sudanska föreningens projekt. Man

börjar med att skaffa rikligt med rent vatten genom att rensa gamla brunnar, sätta in lätthanterliga hand- eller soldrivna pumpar och gräva nya djupbrunnar. Med god tillgång till vatten kan köksträdgårdar inrättas, vilket förbättrar befolkningens hälsotillstånd. Trädplantor kan bevattnas, vilket radikalt ökar deras överlevnadschans. Levande buskstaket kan planeras, vilket minskar behovet av ständig förnyelse av de torra risinhägnaderna. Den taggiga *misket*-busken har visat sig idealisk för detta ändamål, till och med getter drar sig för att tränga sig igenom. Målet är byar som är i stort sett självförsörjande i balans med naturen. Beroendet av omvärlden skall inskränka sig till inköp av viss hållbar teknik med måttliga underhållskrav, däribland solpaneler med åratals livslängd. Viss ytterligare kontakt med penningekonomin blir möjlig genom hantverk (korgflätning, träslöjd, läder- och ullarbeten) och gummi arabicum som ger produkter för avsalu; däremot bör stadsbefolkningens livsmedel i huvudsak komma från bärkraftigare områden än det bräckliga Sahel. – De mekaniserade storjordbruken måste hejdas, säger professor Musnad.

Men kan ekologin och fattigbönderna stå emot trycket från marknadskrafter och köttungrika oljemiljonärer som vill suga ut växtkrafterna på Sudans enorma ytor utan hänsyn till framtiden? Den frågan måste ställas också till den svenska regeringen. Å ena sidan ges alltså visst stöd till effektiva lokala ökenbekämpningsprojekt som bygger på självtillitsprincipen. Å andra sidan medverkar svensk handel och delar av svenskt bistånd i en politik som raserar förutsättningarna för en självtillitsekonomi.

Det är dags för Sverige att välja u-landspolitisk väg, att satsa ökande andelar av biståndet på ökenbekämpning och andra lokalt baserade och uthålliga utvecklingsprojekt i stället för att satsa pengar på att medverka i försöken att göra alla fattiga länder till köpkraftiga avsättningsmarknader för konsumtionsvaror.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om att en ökande andel biståndsmedel bör satsas på lokalt baserade ökenbekämpningsprojekt av detslag, som f.n. bedrivs med SIDA-stöd i Svensk-Sudanska föreningens regi i Sudan.
2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen sägs om behovet av att den totala svenska handels- och biståndspolitiken inriktas på att öka de fattiga ländernas självtillit och inte på att tvinga in dem i ökat världsmarknadsberoende.

Stockholm den 25 januari 1989

Per Gahrton (mp)